

KATJA SEUTU
TYHJÄ PÖYTÄ
ON TILATTU

MIRKKA REKOLAN RUNOUDEN ÄÄRELLÄ

WSOY

Katja Seutu

TYHJÄ PÖYTÄ
ON TILATTU

MIRKKA REKOLAN RUNOUDEN ÄÄRELLÄ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© KATJA SEUTU JA WSOY 2016
ISBN 978-951-0-41552-8
PAINETTU EU:SSA

Kiitän arvokkaista kommentteista ja suurenmoisesta mielenkiinnosta kirjailija Henrika Ringbomia.

Kiitän hanketta tukeneita tahoja:

Suomen tietokirjailijoita,

WSOY:n kirjallisuussäätiötä

sekä Jenny ja Antti Wihurin rahastoa.

Kiitos WSOY:lle kirjan julkaisemisesta.

I.

Prologi, epilogi

TÄMÄ TEOS käsittelee kirjailija Mirkka Rekolan (1931–2014) runoutta erityisesti tyhjyyden kokemusten näkökulmasta, johon nimi *Tyhjä pöytä on tilattu* viittaa. Mirkka Rekola oli yksi keskeisimmistä suomalaisen sotienjälkeisen modernismin lyyrikoista, tunnettu tiiviin ja aforistisen ilmaisun mestarina. Rekolan esikoisteos *Vedessä palaa* ilmestyi vuonna 1954, ja hän jatkoi julkaisemista aina vuoteen 2011 saakka, jolloin ilmestyi hänen viimeiseksi jäänyt teoksensa *Kuulen taas äänesi*. Runojen ja aforismien lisäksi Rekolalta on julkaistu kaksi esseekokoelmaa sekä »maskuja», lyhyitä vakavankoomisia kirjailijan itsensä kuvittamia juttuja.

1990-luvulta lähtien Rekolan runous sai tärkeiden tunnustusten ja kirjailijan loistavien esiintymisten saattelemana osakseen laajempaa huomiota. Tunnustuksista mainittakoon tässä yhteydessä Suomi-palkinto (1995), Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan kunniatohtorin arvo (2000), Neustadt-palkintoehdokkuus (2000) sekä Alfred Kordelinin säätiön tunnustuspalkinto (2008). Rekolan tekstejä on käännetty muun muassa englanniksi, ranskaksi, saksaksi, ruotsiksi ja italiaksi.¹

Minulla on ollut etuoikeus tuntea Mirkka Rekola koko aikuisikäni ajan. Tutustuin häneen yhdeksäntoistavuotiaana vuonna 1993 Oriveden opistossa, jossa vietin ylioppilaskirjoitusten jälkeen välivuotta sanataiteen linjalla. Sain stipendiksi kirjailijan vetämän kurssin, joka oli tapauksena, kuten minulle vasta paljon myöhemmin selvisi, ainutlaatuinen; Mirkka Rekola ei ollut kirjailija, joka olisi alvariinsa matkustellut erilaisten kurssien tai seminaarien esiintyjänä, saati sitten vetäjänä.

Kontaktini Rekolaan jatkui läpi vuosien. Hän opetti minut näkemään Helsingin, rannan, Kaivopuiston ja meren. Tuolloin, 1990-luvulla, vielä kävelimme. Elämä on niin yllättävää, että myöhemmin, 2000-luvulla, osakseni tuli jakaa Mirkka Rekolan kanssa hänen elämänsä viimeiset vuodet. Olin hänen vierellään, kun hän veti viimeisen henkäyksensä Terhokodissa 5.2.2014, jossa ehti olla vajaan vuorokauden. Olen onnellinen, että sain olla saattajana matkalla siihen, mistä niin usein puhuimme, joka yllätti meidät ja jota lähestyn tässä tutkimuksessani runojen kautta.

Viimeiset viisi vuotta opettelimme yhdessä näkemään ja liikkumaan liikkumatta: saatoimme istua Eiran rannassa Mirkan Huvilakadulla sijainneen asunnon läheisyydessä tuntikausia, kokonaisen päivän, puita ja lintuja katsellen. Hän suri sitä, että ei päässyt enää kävelemään, ja minä vakuutin hänelle kerta toisensa jälkeen, että minulle teki hyvää kiiruhtaa hitaasti, istua niin pitkään, että saatoin tulla osaksi maisemaa. Nuo hiljaiset ja hitaat, yhteiset hetket tulevat kulkemaan mukana minne sitten menenkin.

Koko Rekolan runouden tutkimusprosessin ajan, jonka aloitin syksyllä 2010, ovat arkielämän ja runouden solmu-kohtat kulkeneet yhtä matkaa hämmästyttävillä tavoilla. Mirkka Rekola painotti aina elämän ja runouden kokemuksellista yhteyttä. Myös minun matkani hänen runoutensa parissa on ollut mitä konkreettisim – aina yhteydessä siihen, mikä elämässäni kulloinkin on ollut prosessissa. Viimeiseksi, laatiessani keväällä ja kesällä 2014 tämän kirjan tyhjyyttä ja kuolemaa käsittelevää lukua, olin juuri joutunut kohtaamaan ystäväni Mirkan kuoleman aiheuttaman tyhjyyden. Vitsailin jopa muistotilaisuudessa 1.3.2014, sillä vakavuus ja huumori limittyvät aina Rekolan runoudessa, että kirjailija otti ja lähti juuri nyt, jotta todella joutuisin kohtaamaan tyhjyyden konkreettisesti. Jotta minulle kertyisi jotakin kokemuksellista tajua siitä, mistä kirjoitan. Miten naiivi ja itsekäs ajatus, häpesin sitä heti todella paljon. Ja nyt vielä kehtaan toistaa sen tässä.

Kun tuli johdantoluvun kirjoittamisen aika, selvitin Mirkka Rekolan kuolinpesää. Olen siis samanaikaisesti järjestänyt hänen jäämistöään ja kirjastoan ja kirjoittanut tätä tekstiä. Niinpä koen kirjoittaneeni prologin sijasta epilogia ja epilogin sijasta prologia; ne kulkevat yhdessä, niin kuin syntymä ja kuolema Rekolan runoudessa. Olen löytänyt tärkeitä sanoja selaillessani kirjailijan säätämiä lehtileikkeitä ja julkaisuja. Niinpä kerron seuraavaksi paitsi siitä, mitä käsittelem kirjassani myös siitä, mitä muut ovat Rekolasta kirjoittaneet ja miten kiteyttäneet hänen runoilijanlaatuaan ja merkitystään. Jos on kiinnostunut tietämään, miten Mirkka Rekolan ystävät ja kollegat hänet persoonana haluavat muistaa, on hyvä tutustua

Rekolan 80-vuotisjuhlavuoden kunniaksi julkaistuun antologiaan *Kuva silmissä. Näkökulmia Mirkka Rekolan kirjailijantyöhön* (2011).

Runous oli Mirkka Rekolalle kaikki kaikessa, koko maailma, *maailmankaikkeus*. Kirjailija Antti Nylén (2000, 42) kirjoittaa *Etsijässä*: »Minun kantani on se, että Rekola kuuluu niihin harvoihin runoilijoihin, jotka ovat pystyneet luomaan runoudessaan aidon ja omaperäisen todellisuussuhteen, jota ei muulla menetelmällä olisi voinut ilmaista; joka on runoudessa kiinni niin kuin iho ihmisessä.» Runoudessa kiinni kuin iho ihmisessä. Vertaus kuvaa hyvin sitä, miten tosissaan Rekola oli suhteessaan runouteen, niin muiden kirjoittamaan kuin omaansakin. Saman asian ilmaisee kirjailija Stefan Moster toteamalla, että »koko todellisuudella on syvimmiltään uskomattoman paljon yhteistä Mirkka Rekolan yhden ainoan runon kanssa» (Ahvenjärvi, Enwald & Moster 2000, 33).

Ajatukseen runosta maailmankaikkeutena liittyy läheisesti toinen Rekolan runoilijanlaadun kannalta merkittävä seikka, nimittäin *maailmankatsomuksen ilmaiseminen*. Kysymys on kirjailija Vilja-Tuulia Huotarisen (2007, 37) mukaan siitä, että »[r]unoudella voi olla tehtävä lukijansa maailmankatsomuksen tarkentajana». Maailmankatsomuksen nostaa esiin myös kirjailija Henrika Ringbom *Hufvudstadsbladetissa* 1.3.2014 julkaistussa erittäin oivaltavassa ja monipuolisessa muistokirjoituksessa. Ringbom liittää maailmankatsomuksen ilmaisemiseen runoudessa tietynlaisen *vakavuuden*. Käsittääkseni hän tarkoittaa vakavuudella jotakin samantapaista kuin mitä Nylén luonnehtii todellisuussuhteeksi, joka on runoudessa kiinni kuin iho.

Vakavuus, joka syntyy siitä, että runoudessa ilmaistu on elämässä konkreettisesti koettua – tämä on Rekolan runouden ydin, jota hän itse usein painotti. Esimerkiksi esseekokoelmassa *Muistinavaruus* julkaistussa tekstissä »Tulevaisuuden usva» Rekola (2000, 120) kirjoittaa: »On kuitenkin hyvä muistaa että runous koetaan ja kirjoitetaan tässä faktojen maailmassa niitten läpi tai niistä huolimatta. Joka tapauksessa se on niissä koeteltu. Siinä on sen energia.»²

Uskon, että juuri tinkimätön *kokemuksen konkretian ja runouden subde* herättelee Mirkka Rekolan runouden lukijoita kulkemaan runojen välityksellä tärkeää henkilökohtaista matkaa, jonka voimaa olen ollut toistuvasti todistamassa. Tämä kytkös saa heidät luottamaan Rekolan runouteen ja suhtautumaan siihen vakavasti. Leikin aspektia ei pidä kuitenkaan unohtaa; Rekolan runouden vakavuus ei merkitse kireyttä ilman huumoria. Oulun yliopiston kirjallisuustieteen professori Kuisma Korhonen lähestyy hänkin vakavuutta *Helsingin Sanomien* muistokirjoituksessa 7.2.2014 (ks. Majander 2014) kirjoittaessaan Rekolan runouden henkisistä ja hengellisistä piirteistä: »Mirkka Rekola oli klassisen suomalaisen modernismin viimeisiä elossa olevia jäseniä. Jos nykyään runous on aika lailla vapautunutta, monisanaista ja jopa metelillistäkin, niin Rekola edusti vielä hartautta, jossa runokuvalla on ikonin asema: siinä on aina henkistä ja hengellistäkin sisältöä mukana. Sanat valitaan tarkasti, ja niillä on suuri paino.»

Mirkka Rekola on määritelty läpi hänen uransa *mystikkoksi* ja *filosofiksi*. Eeva-Liisa Manner (1994a, 38) luonnehti

Rekola kokoelman *Ilo ja epäsymmetria* aikalaiskritiikissä *empiiriseksi mystikoksi* ja tuli luoneeksi käsitteen, joka seurasi kirjailijaa vuosikymmenestä toiseen. Eikä suotta, käsite ilmaisee olennaisimman – sen, että Rekolan mystiikka on aina kiinni konkreettisessa elämässä, maailmassa ja sen tapahtumisessa.

Runoilija, kääntäjä ja kriitikko Herbert Lomas (1991, 24) on nostanut esiin Rekolan mystikon ominaisuuksien kannalta kiinnostavan *muistuttajan* («reminder») roolin; hänen mukaansa Rekola kirjoittaa asioista, joita useat ihmiset eivät tunnista itsessään. Voidaankin sanoa, että Mirkka Rekola oli mystikko, visionääri ja metafysiikko, joka meni ihmiselämän arvoitusten ja peruskokemusten äärelle ja ilmaisi läpi tuotantonsa sellaista, mikä on kyllä kaikille ihmisille yhteistä, mutta usein tiedostamatonta tai unohduksissa. Lomas ymmärtää, että tämänkaltainen ominaisuus, tai jos niin halutaan sanoa, tehtävä tai osa, voi erottaa ihmisiä. Henkiset ja hengelliset traditiot ovat täynnä esimerkkejä tällaisista eroista. Kuten Lomas (emt., 25) huomauttaa, eron lisäksi on myös läheisyys. Tämän läheisyyden monet lukijat ovat tunnistanee – heille Rekolan runous merkitsee elinikäistä matkaa.

Kirjailija ja tutkija Anne Fried (1981, 19) näki Rekolan runoilijana, joka antautui täysin transsendenssille. Fried (emt., 20) kiteyttää hienossa käännöstantologiansa esipuheessa Rekolan mystiikan konkreettisen perustan sanoin »[e]very event of the day is realistic and mysterious at the same time». Hän täsmentää samassa yhteydessä Rekolan empiirisen mystikon hahmoa käyttämällä esimerkkinä sitä, miten Ilmestyskirjan taivaallisen Jerusalemin

kristallinkirkas virta vaihtuu Rekolan runoudessa meren rannaksi. Arkinen ranta on todellinen ranta, jossa kirjailija niin mielellään käveli, mutta myös universumin reuna, jonka sijainnin Fried kuvaa erilaisiksi välitiloiksi – se on »between worlds here and there, between life and death, aware of all opposites which meet and unite at this shore».

Minulle on ollut itsestään selvää lukijana ja tutkijana tehdä matkaa Rekolan runoudessa juuri maailmankatsomuksesta ja mystiikasta käsin. Koska aiempi laaja tutkimus Rekolan runoudesta, Liisa Enwaldin väitöskirja *Kaikeksen liikkeessä lepo* (1997), keskittyy kielen monihahmotteisuuteen, halusin kirjoittaa tutkimuksen, joka tarkentaisi Rekolan 1960- ja 70-lukujen teoksissa kehkeytyvään ydinpoetiikkaan. *Poetiikalla* tarkoitan käsitteen vakiintuneessa merkityksessä runouden olemusta, ilmaisukeinoja ja lajeja käsittelevää tutkimussuuntausta sekä juuri Rekolan runoudelle ominaista yksityistä runousoppia (ks. Hosiaisuusluoma 2003, 'runousoppi').

Kantavana ajatuksenani on ollut *kielellisen ilmaisuuden ja maailmankatsomuksen ilmaisemisen saumaton yhteys*: olen lähtenyt liikkeelle siitä, että Rekolan runoudessa näkyy tarve tutkia kielen mahdollisuuksia ja että tämä tarve liittyy pyrkimykseen ilmaista päteväällä tavalla kielellistä ilmaisua pakenevaa maailmankatsomusta. Rekolan runouden kielellinen ilmaisuus on dynaamista ja uudistavaa, samoin ajatuksen kulku, näkemys. Siksi niitä ei voi erottaa toisistaan. Muodon ja sisällön ykseyttä on tuonut esiin kriitikko ja moninainen kulttuurivaikuttaja Mirjam Polkunen (1978, 57) luonnehtiessaan Rekolaa kirjailijaksi, joka hengittää uutta voimaa kieleen ja ajatteluun.

Mirkka Rekolan runous hahmottuu minulle ja monelle muullekin lukijalle yhdeksi kokonaisuudeksi; usein Rekolan mainitaan kirjoittaneen yhtä suurta kirjaa tai elämänrunoa, kuten tutkija Auli Viikari on asian ilmaissut vuoden 1975 *Parnassossa*. Yhdestä suuresta kokonaisuudesta puhuminen kertoo jotakin olennaista Rekolan runoudesta. Nimittäin sen, että se rakentuu teos teokselta kuin kasvi, »joka kasvaessaan tekee mutkan johonkin kohtaan ja toisen mutkan toiseen kohtaan», kuten kirjailija itse on asiaa kuvannut (Seutu 2009b, 5). Ajatus yhdestä suuresta kirjasta on hyvä kuva, mikäli otetaan huomioon, että jokainen kokoelma on tuonut poeettiseen kehykseen myös jonkin uuden ja tärkeän käänteän. Tätä seikkaa käsittelee pro gradu -tutkielmassaan Maija Parviainen (2002, 111) Rekolan runouden aikateeman näkökulmasta.

Yhdestä suuresta poeettisesta kokonaisuudesta puhuminen ei merkitse aukottoman tarinan rakentamista, sillä mitä syvemmälle Rekolan runouden sisältöihin kurkistaa, sitä enemmän ymmärtää hänen runoutensa käsittelevän suuria inhimillisiä peruskysymyksiä, joihin ei löydy lopullisia vastauksia. Lisäksi, kuten tutkija Harri Veivo (2011, 79) kiteyttää, »[t]eksti tuottaa jatkuvasti uusia merkityksiä siirtyessään ajassa ja paikassa lukijalta toiselle».

Rekolan runous yhtenä suurena kuviona on kiinnostavalla tavalla myötävaikuttanut tiettyihin tutkimuksen tekoon liittyviin seikkoihin. Se on herättänyt minussa tarpeen kirjoittaa kokoelmista siinä järjestyksessä kuin ne ovat ilmestyneet. Olen siis toiminut niissä vaikuttavan poeettisen järjestyksen mukaisesti; halunnut käsitellä tärkeitä sisältöjä siinä järjestyksessä kuin ne ovat runoudessa toisiinsa

vaikuttaneet. Tällaista ilmiötä en itse ole tutkijana aiemmin kohdannut. Toinen kiinnostava seikka on eri lukijoita ja tutkijoita verkostoiva efekti: kun olen niin sanoakseni seurannut tuotannon ääntä teos teokselta ja tehnyt tiettyjä havaintoja, huomaan muidenkin kuunnelleen samaa ääntä, kertoneen samassa järjestyksessä jopa niin, että eri teosten tekstit asettuvat toistensa yhteyteen samalla tavoin kuin itselläni. Tämä efekti tulee näkymään tutkimuksessani. Toisaalta on syytä muistaa, että Rekolan runouteen on useita tulokulmia, ei vain yhtä ainoaa ja »oikeaa».

Olen asettanut tutkimukseni kulmakiveksi vuonna 1961 ilmestyneen Rekolan kolmannen kokoelman *Syksy muuttaa linnut* ja erityisesti tuossa teoksessa alkaneen *tyhjyyden kokemusten prosessoinnin*. Tutkimukseni teeman mukaisesti olen valinnut kansikuvaksi keskiajalla eläneen Hildegard Bingeniläisen (1098–1179) mandalaksi kuvatun ilmestyksen. Hildegard Bingeniläinen oli mystisten ilmentysten näkijä, mutta tämän lisäksi hänen tietämyksensä ja kykynsä olivat hämmästyttäviä monilla osa-alueilla, kuten lääke- ja luonnontieteissä, teologiassa, filosofiassa sekä musiikissa, ja hän nautti suurta kunnioitusta aikansa huomattavien vaikuttajien taholta (ks. esim. Setälä 1996, 212–221). Ilmestyksen sisin kehä on tyhjä: siinä on kuvattuna kaikki ja ei-mikään. Se symboloi kymmenentenä kehänä paluuta ykseyteen ja uuden luomisen alkua sekä universumia täydellisenä kokonaisuutena. (Fox 1985, 77.)

Koen tutuksi tavan, jolla kirjailija Leena Krohn antaa sanallisen asun tyhjyydelle *Vartijassa* julkaistussa esseessään. Krohnin (1980, 155) mukaan »Mirkka Rekolan runoissa on pitkälti kysymys siitä, miten elää tyhjyyden ko-

kemusta silti keskellä elämää ja ihmisten parissa». Krohn (emt., 151) nimeää yhdeksi tyhjyyden kokemuksen koti-
maaksi »runouden synnyinmaan» ja kokoaa esseessään
sen luo muun muassa sellaisia runoilijoita kuin Juhana
Cajanus, Aleksis Kivi, Joel Lehtonen, Gunnar Björling ja
Helvi Juvonen. Leena Krohn ymmärtää tyhjyyden koke-
muksen paitsi metafyyksiseksi myös elimellisesti taiteen
tekemiseen kuuluvaksi kokemukseksi. Krohn (emt., 157)
kirjoittaa edelleen hyvin ajankohtaisesti: »Kun puhutaan
kirjallisuuden tehtävistä, taiteen tehtävistä ylimalkaan,
kun kysytään hyötyä ja vaaditaan hupia, leipää ja kakkua,
laulua ja laukauksia, sopii muistaa tämänkin yksi, jota ei ole
vaadittu, ei valittu: pitää jokin kohta avoimena kuin haava,
kuin valkea paperi tai pääsiäinen.»

Esitän tutkimukseni *luvussa 2*, että tyhjyys prosessoituu
kokoelmassa *Syksy muuttaa linnut* ennen kaikkea siten,
että siinä etsitään kielellistä ilmaisua metafyyksiselle
murroskohdalle, jota nimitän *subjektiposition heikkenemi-*
sen kokemukseksi. Tarkoitan sitä, että teoksen runoissa py-
ritään kuvaamaan sellaisen ihmisen olemista ja tajuntaa,
joka irtautuu egokeskeisestä maailmankuvasta ja ajatte-
lusta. Tarkastelen tätä universaalia kokemusta buddha-
laisen ajattelun sekä Mestari Eckhartin mystiikan valossa.

Käytän myös tukenani kolmikymmenvuotiaan Mirkka
Rekolan 1960-luvun alussa tekemiä muistikirjamer-
kintöjä, jotka sisältyvät kirjailijan itsensä numeroimiin
muistikirjoihin 32, 33 ja 34. Tässä yhteydessä on hyvä sel-
ventää, että vaikka Rekolan kirjallinen jäämistö on hänen
omasta tahdostaan siirretty Suomalaisen Kirjallisuuden
Seuran kirjallisuusarkistoon ja suljettu 30 vuodeksi, olen

saanut kirjailijalta luvan käyttää ja julkaista mainittujen muistikirjojen aineistoa.

Osoitan tutkimuksessani, että muistikirjoissa prosessoituvat samat metafysiset kysymykset, jotka tulevat vastaan kokoelman *Syksy muuttaa linnut* runoissa. Siitä, miten polttavia nuoren kirjailijan kysymyksenasettelut tuolloin olivat, kertoo jotakin se, että vuosina 1960–1964 kirjoitetussa muistikirjassa numero 33 on kolmisen sataa sivua kirjoitusta sellaisista aihepiireistä kuin mystiikka, minän kuolema, kristinuskon perusteet (risti, armo) ja tyhjyys. Vuosina 1964–1966 kirjoitetun muistikirjan numero 34 aikavälillä 1.–11.1.1966 kirjattu muistiinpano osoittaa, miten luonnollinen asia henkinen ulottuvuus Mirkka Rekolalle oli: »Yhä enemmän koen toteutuvaksi sitä mistä on vaikea puhua, sitä mikä on kuin uusi ulottuvuus, kuudes aisti: Ajatukset ovat liikkeessä, tuovat, vievät. En ole yksin.»

Luvussa 2 käsittelen myös teoksen *Syksy muuttaa linnut* vaikeaa kirjallisuushistoriallista asemaa, joka juontui vuonna 1962 Turussa järjestetystä runoseminaarista ja 1960-luvun alussa aktivoituneesta runouteenkin kohdistuneesta yhteiskunnallisen osallistumisen vaatimuksesta, jonka piiriin metafysiset kysymykset eivät helposti mahtuneet.

Matkani Mirkka Rekolan runoudessa jatkuu siten, että luvuissa 3 ja 4 tarkastelen, miten kokoelman *Syksy muuttaa linnut* runoissa kuvattu kiinteästä psykofyysisestä kiinnekohdasta irtautuminen syvenee vuonna 1965 ilmestyneessä kokoelmassa *Ilo ja epäsymmetria* ja vuonna 1969 julkaistussa *Muistikirjassa*. Kiinnitän erityistä huomiota

siihen, että subjektiposition heikkenemisen kokemus ilmenee mainituissa kokoelmissa kokijan *sisäisen ja ulkoisen todellisuuden rajojen purkautumisena*.

Luvussa 4, jossa käsittelen *Muistikirjan* aforistista ilmaisuja, esitän, että aforismi voidaan ymmärtää Rekolan runoudessa muotoratkaisuksi, joka palvelee mainittuun teokseen sijoittuvaa *pariajattelun* alkua. Pariajattelussa ei valitse *joko tämä tai tuo* -ajattelu ja kieli, vaan arki ajattelussa vastakohtaisiksi mieltämämme ilmiöt ovat voimassa samanaikaisesti. Aforismi ilmaisukeinona palvelee pariajattelua hyvin, sillä se tekee tarpeettomiksi sellaiset ehdollistumat kuin että *joko* luetaan sivun/rivin alusta *tai* lopusta, tai että *joko* luetaan yksittäisestä aforismista *tai* koko sivun/teoksen/teosten vuorovaikutuksesta käsin. Aforismeja käsitellessäni korostan sitä, että aforistiset teokset toimivat tuotannon kokonaisuudessa käsikirjoina, jotka kiinnittävät lukijan huomion Rekolan runouden kannalta tärkeisiin sisältöihin. Samalla tavoin toimivat kirjailijan esseet.

Tarkasteltuani Mirkka Rekolan runouden ilmaiseman tyhjyyden perusteita siirryn *luvussa 5* käsittelemään rakkautta sellaisena kuin se ilmaistaan kokoelmissa *Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille* (1972), *Tuulen viime vuosi* (1974) ja *Kohtaamispaikka vuosi* (1977). Lähtökohتانani on, että rakkauden kohtaa kokija, jonka egokeskeisessä ajattelussa ja olemisessä on tapahtunut murros. Vaikka kokoelmassa *Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille* ilmaistun tunteen alku on maallisessa rakkaudessa, rakkaus saa mainitussa teoksessa sekä teoksissa *Tuulen viime vuosi* ja *Kohtaamispaikka vuosi* henkisen matkan teon ulottuvuuksia. Kyseessä on sellainen rakkauden vä-

lityksellä koettu henkinen tasonvaihto kuin mitä Dante Alighieri kuvaa 1200- ja 1300-luvuilla kirjoittamissaan teoksissa *Vita nuova* ja *Jumalainen näytelmä* ja 1200-luvulla elänyt suufimystikko Mawlana Rumi runoudessaan. Nämä kirjailijat ovatkin matkakumppaneitani käsitellesäni Rekolan 1970-luvun teosten *kaukaisen ja saavuttamattoman rakkauden kokemusta*.

Kaukaisen rakkauden käsittely nostaa esiin tärkeän kysymyksen *tunteiden esittämisestä*. Tunteita ilmaistaan Rekolan runoudessa pääasiassa kolmessa yhteydessä. Kokoelmassa *Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille* emootiot ovat helposti havaittavissa ilmaisun puheensomaisuuden ja itsereflektiivisyyden kautta, kun runojen kokija kertoo avoimesti, miltä tuntuu tässä ja nyt. Myös aforismeissa on avoimesti ilmaistuja tunteita: esimerkiksi lukijalle suunnattuja moitteita ja rohkaisuja sekä ohjailua, jonka tarkoituksena on herättää lukija havaitsemaan runouden kannalta keskeisiä asioita. Aforismien tunteiden ilmaisua käsittelem luvussa 4.

Kolmanneksi Rekolan runouden emotionaalisuus ilmenee käänteisesti siinä, miten 1970-luvun kaukaisesta rakkaudesta kertovat teokset peittävät tunteita. Ajatus peitetyistä tunteista liittyy siihen, että kaukaisen rakkauden teema tarjosi kirjailijalle kirjoitusajankohdan kulttuurihistoriallisessa kontekstissa mahdollisen väylän kiellettyjen tunteiden ilmaisulle. Vaikka kokoelma *Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille* ilmestyi homoseksuaalisuuden kieltävän rikoslain kumoamista seuraavana vuonna, kirjailija koki 1970-luvun teoksissa ilmaisemaansa rakkautta aikana, jolloin laki oli vielä voimassa.

Kaukaiseen rakkauteen keskittyvien kokoelmien *Minä rakastan sinua, minä sanon sen kaikille* ja *Kohtaamispaikka vuosi* väliin sijoittuu poeettinen käännekohta, jota käsitelen *luvussa 6* ja jota nimitän *uuden liiton vuodeksi*, kuten tekee kirjailijakin *Muistinavaruuden* esseessä »Kehä joka murtuu» (Rekola 2000, 112).³ Teoksessa *Kohtaamispaikka vuosi* on runo, jossa vuodenajat ikävystyttävät riitelyllään, puhuvat toistensa suuhun eivätkä kuule viestiä, että vuosi ei seuraa kronologisesti vuotta, vaan »tyhjä pöytä on tilattu». Tarkastellessani sitä, mitä kronologisen vuoden kumoutuminen merkitsee kokoelmassa *Kohtaamispaikka vuosi* ja mitä merkitsee tyhjä pöytä – aikapaikka, jossa ollaan joka hetki uuden edessä – keskustelen muiden Rekolan runoutta tutkineiden kanssa. Sidon omia käsityksiäni Liisa Enwaldin käsittelemään kaltaisuuteen, Vilja-Tuulia Huotarisen kuvaamaan topokseen, Kaupunkiin, ja Maija Parviaisen muistikäsityksiin.

Viimeisessä *luvussa 7* käsitelen tyhjyyden poetiikkaa kuolemaan liittyvän tyhjyyden näkökulmasta. Rekolan runot nostavat vahvasti esiin näkemyksen, että ihmisen elämä on syntymästä asti kytköksissä syntymän ja kuoleman tai toisin ilmaistuna olemassaolon ja ei-olemisen vastakohtaisuutta purkavaan pariin. Kutsun tätä paria *syntymän ja kuoleman vuorokaudeksi* ja osoitan runoesimerkein, miten pari ilmenee Rekolan runoudessa elämän vaikeissakin rajakohdissa, kuten vanhuudessa, koettavina välähdyksinä. Kysymys on siitä, että yksilön olemassaolon konkreettisesti aloittavan syntymisen ja ei-olemisen konkreettisesti aloittavan kuoleamisen välissä on mahdollista kokea transsendentaalisia tiloja ja tapahtumia, jotka

näyttävät syntymän ja kuoleman pariluonteen ja siihen liittyvän suhteellisuuden.

Mirkka Rekolan runoutta voi luonnehtia matkaksi, jonka aikana pyritään selvittämään, millainen on olemisen tapa maailmassa, joka ei perustu tai rajoitu aistien hahmottamaamme todellisuuteen. Tämä tehtävä koskee yhtä hyvin subjektiposition heikkenemistä, sisä- ja ulkomaailman rajojen murtumista, kaukaisen rakkauden matkaa kuin syntymän ja kuoleman vuorokauttakin. Itse olen kohdannut Rekolan runoissa yliaistillisen todellisuuden, joka rakentuu tyhjyyden kokemusten varaan. Tälle todellisuudelle on ominaista visionäärisyys, joka merkitsee esteet ylittävää asennoitumista mahdottomiltakin vaikuttavien asioiden ilmaisemiseen.

*

Mirkka Rekola on julkaissut kokoelmassa *Kuulen taas äänesi* runon skilloista. Ne puhkesivat keväällä ensimmäisten joukossa kukkaan suureksi siniseksi kentäksi hänen Huvilakadun asuntonsa pihassa. Kun hän ei enää juurikaan päässyt kävelemään, hänellä oli tapana istua puutarhassa ja katsella noita ihania sinisiä kukkia. Hän kirjoittaa niistä runossa »Varhaiskevät«:

Sitten en päässytkään ylös
 pihan penkiltä,
en vain päässyt.
Siinä istuin aikani, kevättuuli
 viilensi mieltä,

ja kun vihdoin onnistuin nousemaan
keppini varassa,
silmieni alle levittäytyi
kirkkaansininen skillojen niitty.

Mieleeni tulee aina tätä runoa lukiessani se, mitä Antti Hyry (1999, 40) kirjoittaa romaanissaan *Aitta* kulleroista. Toisin kuin ihminen, kullerot, jotka vuodeksi katoavat näkyvistä, taas »ensi keväänä syntyvät eivätkä kysy lupaa ja tekevät kuvionsa ihmisen mieleen». Skillatkin nousivat tänä keväänä lumen alta kukkimaan, vaikka kirjailija, joka niistä iloitsi, ei ollut enää niitä näkemässä. Sen ne tekevät joka vuosi, ja joka vuosi on kulunut jälleen yksi uusi vuosi kirjailijan poistumisesta.

Tähän runoon on kuitenkin kirjoitettu hetki, kun skillat nähdään. Tässä ne kukoistavat aina uudelleen kirjailijan silmien alla. Kokoelmassa *Kuutamourakka* Mirkka Rekola kirjoitti:

[– –]
Älä sano hyvästi,
kuka on noussut meistä, kuolleista,
aamusta asti minä olen puhunut sinulle
ja mitä minä kirjoitan,
maailmanlopun jälkeistä runoutta,
se on jättänyt sinut, sinä olet jäänyt.

Minä kirjoitan maailmanlopun jälkeistä runoutta. Monien maailmojen ja aikakausien lopulta voi kirjailijan poismeno monista tuntua. Siitä huolimatta Mirkka Rekolan runot

ovat aina olemassa lukijoilleen, löytyvät aina uudelleen, näkyvät eri tavoin uusilla lukukerroilla. Ne jättävät pysyvän ja laajenevan jäljen tajuntaan. Niistä voi tulla pysyvä koti siinä merkityksessä kuin musiikkia ja kirjallisuutta tutkinut Leena Jäppilä (2014, 9–10) asiasta kirjoittaa: »Lukija ehtii elämänsä aikana tutustua vaikka kuinka monen kirjailijan tuotantoon, mutta asumaan hän voi asettua vain muutamaan maailmaan.»

Omistan tämän kirjan Mirkka Rekolan muistolle.

Helsingissä kahdentenatoista päivänä syyskuuta vuonna
2015

Katja Seutu

#kirja

WWW.KIRJA.FI

9 789510 415528

86.2

ISBN 978-951-0-41552-8

